

Comportamentul morfologic al termenilor din domeniul Informaticii

MONICA ARDELEANU CRUCERU
Braşov

1. Începând din 1989, deschiderea spre Occident a făcut ca vocabularul limbii române să primească un val de cuvinte noi aparținând unor domenii foarte variate. Astfel, în domeniul economiei, agriculturii, administrației, finanțelor, comerțului, dar mai ales al informaticii, numărul termenilor împrumutați recent este din ce în ce mai mare. În majoritatea lor, aceștia nu au echivalente în limba română, fiind împrumutați o dată cu realitățile pe care le denumesc; există însă și cazuri în care termenul împrumutat este un dublet al unui termen existent. Majoritatea termenilor recent intrați în limbă sunt împrumuturi mai ales din engleză și franceză, dar și din germană, italiană ș.a. Numărul mare de împrumuturi, ca și forma sub care circulă termenii respectivi în limbă au dus la unele proteste; astfel, influența pe care o exercită aceste limbi, dar în special *anglomania* este considerată de unii un pericol pentru limbă și chiar pentru specificul nostru național.

În legătură cu acest lucru Mioara Avram menționează: „Influența engleză nu este un fenomen în sine negativ, nu are de ce să fie mai periculoasă decât alte influențe străine”, afirmând în continuare: „Cunoscută fiind marea ospitalitate a limbii române, dublată de capacitatea ei de asimilare/integrare a împrumuturilor [...], este de presupus că anglicizarea va fi depășită, așa cum au fost depășite în timp slavizarea, grecizarea, rusificarea, italianizarea sau francizarea” (Avram (1997), 9).

Este evident că marea majoritate a acestor împrumuturi au fost necesare, lucru pus în evidență și de faptul că mulți dintre termenii aparținând strict anumitor domenii au intrat și în uzul publicului larg. Mă refer în special la termenii din domeniul informaticii, care sunt astăzi cunoscuți de un număr din ce în ce mai mare de vorbitori.

În cadrul cuvintelor aparținând acestui domeniu aș distinge între termenii care apar în revistele de specialitate și care sunt cunoscuți strict de informaticieni și termenii care sunt cunoscuți de mai toți vorbitorii care vin în contact cu aceste cuvinte prin intermediul mass-media, principalul canal de pătrundere a neologismelor. Studiind presa constatăm creșterea, cu fiecare an, a numărului de termeni din articolele având ca temă domeniul informaticii.

2. Lucrarea de față își propune să studieze comportamentul morfologic al termenilor din domeniul informaticii, termeni pe care i-am extras din presa perioadei 2000-2002. Comportamentul morfologic al cuvintelor recente s-a aflat în atenția mai multor cercetători, printre care Mioara Avram (1975, 1991-1992, 1997, 2001), Georgeta Ciobanu (1996, 1997a, 1997b), Adriana Stoichițoiu-Ichim (2001), Gabriela Pană Dindelegan (1999) ș.a.

Avem în atenție substantive, cel mai bine reprezentate (31), și un număr relativ mare de verbe (24). Se au în vedere termenii ce urmează, cu menționarea sensului fiecăruia.

Substantive

attachment s.n. (<E *attachment*) „document anexat”

add-in s.n. (<E *add-in*) „program auxiliar”

bit s.m. (<E *bit*, F, It.) „cea mai mică unitate de informație care poate fi folosită de un calculator”

browser s.n. (<E *browser*) „program de căutare pe Internet”

chipset s.n. (<E *chipset*) „set de circuite integrate”
chip s.n. (<E *chip*) „circuit integrat”, cu varianta *chip*
computer s.n. (<E *computer*) „dispozitiv electronic care prelucrează date”
download s.n. (<E *download*) „încărcare a unui fișier”
device s.n. (<E *device*) „dispozitiv, aparat”
desktop s.n. (<E *desktop*) „fundal al ecranului”
driver s.n. (<E *driver*) „program care compatibilizează diferitele componente ale computerului”
e-mail s.n. (<E *e-mail*) „poștă electronică”, cu varianta *mail*
floppy s.n. (<E *floppy*) „unitate de dischete”
font s.n. (<E *font*) „corp de literă”
hard-disc s.n. (<E *hard-disk*) „disc al calculatorului”
inbox s.n. (<E *inbox*) „casetă cu mesaje”
laptop s.n. (<E *laptop*) „calculator portabil”
link s.n. (<E *link*) „legătură, cuplare”
mailer s.n. (<E *mailer*) „program care trimite mesaje”
modem s.n. (<E *modem*) „dispozitiv care conectează două calculatoare printr-o linie telefonică”
mouse s.m. (<E *mouse*) „periferic cu care se poate deplasa cursorul pe ecranul unui calculator”
pad s.n. (<E *pad*) „covoraș pentru mouse”
printer s.n. (<E *printer*) „imprimantă a unui calculator”
preview s.n. (<E *preview*) „vizualizare înaintea tipăririi”
procesor s.n. (<F *processeur*, E *processor*) „unitate de lucru a calculatorului”
scanner s.n. (<E *scanner*, F, It.) „aparat pentru explorare amănunțită/reproducerea unor documente”
server s.n. (<E *server*) „calculator central în rețea”
site s.n. (<E *site*) „locăție”
template s.n. (<E *template*) „șablon, model, tipar”
tester s.n. (<E *tester*, F *testeur*) „dispozitiv de încercare”
update s.n. (<E *update*) „nouă versiune a unui program”

Verbe

a accesa v.t. (<E *to access*) „a apela date sau informații”
a boot-a v.t. (<E *to boot*) „a porni calculatorul prin încărcarea sistemului de operare”
a chatui v.i. (<E *to chat*) „a discuta”, întâlnit doar în limba vorbită
a clicka/clica v.t. (<E *to click*) „a apăsa repede mouse-ul”, cu varianta a clicăi, întâlnite doar în limba vorbită
a computeriza v.t. (<EA *to computerize*) „a prelucra cu ajutorul calculatorului, a dota cu calculatoare”, poate fi considerat și derivat pe teren românesc cu sufixul *-iza*
a cripta v.t. (<F *crypter*) „a încifra”
a customiza v.t. (<E *to customize*) „a personaliza”
a digitiza v.t. (<E *to digitize*) „a introduce într-o formă digitală”
a downloada v.t. (<E *to download*) „a încărca un fișier din rețea”
a e-maila/e-maili întâlnite numai în limba vorbită
a faxa v.t. (<F *faxer*) „a trimite un fax”, întâlnit numai în limba vorbită
a formata v.t. (<E *to format*) „a pregăti pentru stocarea de informație”
a heckări v.t. (<E *to hack*) „a sparge codul de acces într-un sistem”, întâlnit numai în limba vorbită
a lista v.t. (<F *lister*, E *to list*) „a imprima un document”
a loga v.i. (<E *to log*) „a accesa un sistem”
a printa v.t. (<E *to print*) „a tipări un document cu ajutorul imprimantei”
a procesa v.t. (<E *to process*) „a prelucra”
a reseta v.t. (<E *to reset*) „a reinstala hardware-ul sau software-ul unui calculator”

a restarta v.t. (<E to restart) „a reporni un program/sistem”
a scana v.t. (<E to scan) „a explora prin intermediul unui scanner; a reproduce un document”
a seta v.t. (<E to set) „a instala hardware-ul sau software-ul unui calculator”
a starta v.t. (<E to start) „a porni un program/sistem”
a tasta v.t. (<G tasten) „a apăsa tastele unui calculator”
a upgrada v.t. (<E to upgrade) „a instala o versiune mai nouă”

3.0. Încadrarea morfologică a substantivelor la care se face referire pune probleme de gen, de număr și de flexiune cazuală.

Referindu-ne la substantivele din domeniul informaticii, trebuie să facem o distincție între substantivele adaptate la sistemul limbii române, care nu mai sunt simțite ca străine de către vorbitor, cum sunt *cip*, *computer*, *font*, *printer*, *procesor*, și substantivele din categoria xenismelor/cuvintelor aloglote, adică a cuvintelor străine simțite de vorbitori ca făcând parte dintr-un sistem lexico-gramatical diferit de cel al limbii române. Acest lucru se manifestă în scris prin individualizarea grafică a cuvintelor, care sunt puse între ghilimele sau scrise cu caractere cursive. Faptul că aceste cuvinte sunt simțite ca străine se manifestă și prin adăugarea desinențelor și a articolelor cu ajutorul cratimei. Referitor la această problemă, Gabriela Pană Dindelegan afirmă: „Semn grafic al unei flexiuni de tip sintetic [...], cratima depășește ca semnificație domeniul strict al grafiei, indicând că pentru formațiile discutate... se recurge mult mai des la un tipar sintetic decât la o utilizare total invariabilă sau la una de tip analitic” (Pană Dindelegan (1999), 117-127) – fapt dovedit și de cuvintele avute aici în discuție: *e-mail* – „Zilnic se trimit 31 de miliarde de *e-mail-uri*” (Acad. Caț. 30 X-5 XI 2001); *hard-disk* – „Bursa *hard-disk-urilor* IDE”. (Ziua 26 IV 2001); *preview* – „Mail include și efecte 3D, sunete, *preview-uri* multimedia” (Capital 12 XI 2002).

3.1. Genul, numărul și flexiunea cazuală a substantivelor.

Cea mai mare parte a substantivelor în discuție se încadrează în genul neutru, realizând pluralul cu ajutorul desinențelor *-uri* sau *-e* în variație liberă.

Pluralul în *-uri* este realizat de substantive ca *attachment* – „Lipsește un număr mai mare de *attachment-uri*” (Lb); *add-in* – „câteve *add-in-uri* și un designer pentru bazele de date” (Chip VIII/2000); *chat* – „comunicările IRC folosite pe *chat-uri*” (CN 20 X 2002); *chipset* – „VIA, în schimb, produce *chipset-uri* pentru ambele companii” (Adevărul 13 IX 2002); *cip* – „prețul *cipurilor* de memorie va fi puternic influențat” (CN 8 I 2002); *desktop* – „noile *desktop-uri* promovează facilități de securitate” (CN 16 X 2001); *download* – „realizarea *downloadurilor*” (Chip VIII/2000); *device* – „într-o configurație specială pentru *device-urile* electronice” (Chip VIII/2000); *hard-disc* – „*hard-discurile* sunt protejate” (Chip VIII/2000); *e-mail* – „Zilnic se trimit 31 de miliarde de *e-mail-uri*” (Acad. Caț. 30 X-5 XI 2001); *floppy* – „Virusul se copiază pe *floppy-urile* tuturor calculatoarelor” (Adevărul 7 V 2002); *font* – „meniul de *fonturi* va fi sortat” (CN 17 VII 2002); *inbox* – „Verifică *inbox-ul*” (Lb); *laptop* – „Să trimită câteva bunuri de valoare (*laptopuri*, componente)” (CN 12. IV.2002); *link* – „se poate umbla prin site-uri urmărind *link-urile* de hipertext” (CN 30 X 2001); *pad* – „noile *paduri* programabile” (CN 30 IV 2002); *preview* – „mai include și *preview-uri* multimedia” (Capital 18 X 2001); *print* – „Îmbunătățirea *printurilor* documentelor Word” (Capital 18 X 2001); *site* – „achiziționează bunuri prin intermediul *site-urilor*” (CN 27 II 2002); *template* – „programul include o gamă vastă de *template-uri*” (Capital 12 XI 2002); *update* – „cum ar fi *update-uri* zilnice automate” (CN 19 VIII.2002).

Observăm că terminologia informaticii confirmă tendința de revigorare, dincolo de orice limitare fonetică, a desinenței **-uri**.

Substantivele terminate în consoana **-r**, dar nu numai, realizează pluralul cu desinența **-e**: *browser* – „pot fi șterse sau blocate prin **browser-ele** Internet” (CN 12 IV 2002); *computer* – „**computerele** nu își găsesc cumpărători” (Capital 12 IX 2002); *driver* – „trebuie să dăm vina pe **drivere**” (Chip VIII/2000); *mailer* – „un **mailer** cu o interfață mai atractivă” (Capital 11XI 2002); *printer* – „de la alte **printer-e**” (Chip VIII/2000); *server* – „în cadrul rețelelor ce au **servere**” (CN 19 VIII 2002); *tester* – „Calculatoare echipate cu **testere**” (Lb).

Termenul *modem* realizează ambele variante: *modeme* – „E necesar să achiziționăm un număr cât mai mare de **modeme**” (Lb) / *modemuri* – „**modem-urile** noastre au devenit aparaturi medicale” (CN, 12 I 2001).

Un caz interesant prezintă substantivul *mouse*, care se încadrează atât la genul neutru, cât și la masculin, realizând formele de plural *mouși* – „Noii **mouși** optici funcționează pe aproape orice suprafețe” (Indep. 13-14 X 2001) / *mouse-uri* – „Comercializarea de tastaturi și **mouse-uri** bazate pe această tehnologie” (Adevărul 23 IV 2002).

Prin utilizări precum cele din exemple ca „Bursa **hard-disk-urilor** IDE”. (Ziua 26 IV 2001), „Ultimele luni de viața **ale floppy-ului**”. (Ev. zilei 16 X 2001), „dați un clic pe tasta dreaptă **a mouse-ului** în interfață” (Chip VIII/2000), „colțurile **pad-ului** pot fi utilizate ca scurtături” (CN 30 IV 2002), „realizarea **downloadurilor**” (Chip VIII/2000), „realizează o mapare **a serverului**” (Chip VIII/2000) se creează premisa participării acestor substantive la flexiunea de tip sintetic.

3.2. Verbele și comportamentul lor morfologic.

Încadrăm împrumuturile verbale recente în două categorii și anume: formațiile verbale care reprezintă termeni fără echivalente în limba română pentru că denumesc realități apărute recent și un număr mai redus de termeni care au intrat în limbă deși nu erau necesari, formând dublete cu termenii existenți. Acesta este cazul verbului *a printa*, care are în limbă română două echivalente: *a lista* și *a imprima*.

Viteza cu care s-a îmbogățit lexicul domeniului informatic, precum și ritmul de apariție a inovațiilor tehnologice fac ca inventarul actual de cuvinte din acest domeniu să crească simțitor. Astfel că din limbajul informaticii românești, și mai ales din limbajul unei mari mase de nespecialiști, au început să facă parte o mulțime de verbe neologice care nu sunt înregistrate în nici o lucrare lexicografică cu excepția celor de specialitate. Găsim în dicționarele actuale doar substantivul – infinitivul lung, deși în limbă verbul corespunzător este folosit poate chiar mai des: *accesare* – *a accesa*; *print*, *printare* – *a printa*; *scanare* – *a scana*; *formatare* – *a formata*.

Încadrarea morfologică a verbelor nu pune probleme de genul celor întâlnite la substantive, deși există și în această clasă verbe simțite ca străine de către vorbitori: *a boot-a* – „sistemul dumneavoastră poate **boot-a** de pe CD” (Chip VIII/2000); *a customiza* – „un sistem de alertă ce poate fi **customizat** pentru a-l ține pe administrator informat” (CN 19 VIII 2002); *a e-maila* – „Cere și ți se va **e-maila**” (Acad. Caț. 30 X-5 XI 2001); *a downloada* – „poate fi **downloadat** de pe site-urile de specialitate” (JN 26 XI 2002); „Acest fișier nu se poate **downloada**” (Lb); *a upgrada* – „Aș dori un calculator care se poate **upgrada**” (Lb).

Remarcăm numărul mare de verbe împrumutate recent și derivate cu sufixul *-iza*, care s-au încadrat în conjugarea I: *a computeriza*, *a customiza*, *a digitiza*, întâlnite frecvent în limba vorbită.

Alt caz este cel al verbelor recente create prin adăugarea lui *-a* pentru conjugarea I: *a accesa* – „Clientul **accesează** pagina de Internet la magazinul dorit” (Bursa IV/2000); *a boot-a* – „trebuie **să boot-ați** de pe CD” (Chip VIII/2000); *a clicka* – „Ca să poți deschide fereastra aceea trebuie **să clickezi**” (Lb); *a cripta* – „primul subsistem de securitate care **criptează** automat fișierele” (CN 16 X 2001); *a e-maila* – „Cere și ți se va **e-maila**” (Acad. Caț. 30 X-5 XI 2001); *a faxa* – „Îi **faxezi** acum factura” (Lb); *a formata* – „Mașina de spălat care **formatează** rufele în loc să le spele” (JN 4 XII 2001); *a lista* – „Listează doar primele trei pagini” (Lb); *a loga* – „de fiecare dată când utilizatorul **se logheză** în Windows”; *a printa* – „vă sugerez **s-o printați** pe fast” (CN 3 VII 2002); *a procesa* – „Vom **procesa** datele și le vom publica” (CN 19 VIII 2002); *a reseta* – „Calculatorul trebuie **resetat**” (Lb); *a restarta* – „s-ar putea să fiți nevoiți **să restartați** Windowsul” (Adevărul 9 IV 2002); *a scana* – „Nu utilizați dischete fara **a le scana** în prealabil” (CN 25 IX 2001); *a seta* – „Se pot **seta** mai multe conturi de e-mail” (Capital 18 X 2001); *a starta* – „În continuare **startăm** programul Windows” (Lb); *a tasta* – „O voce te îndeamnă de la celălalt capăt al firului **să tastezi** pe aparat codul” (Lb), respectiv a lui *-i* și *-ui* pentru conjugarea a IV-a: **a heckări**, **a e-maili**, **a chatui**, **a clicăi**, întâlnite numai în limba vorbită.

Nu putem să nu observăm că majoritatea verbelor recente se încadrează în conjugarea I – cea mai productivă în momentul actual – și în conjugarea a IV-a, conjugările a II-a și a III-a fiind total neproductive, lucru remarcat și de Anca Florea (2002).

Remarcăm că toate verbele realizează prezentul cu sufix, și anume, în cazul conjugării I, cu *-ez*, iar la conjugarea a IV-a cu *-esc*.

Prin modalitatea de încadrare morfologică, substantivele și verbele luate în discuție urmează tendințele actuale generale de adaptare a cuvintelor împrumutate recent în special din limba engleză.

NOTE:

¹ Avram, Mioara, *Anglicismele în limba română actuală*, Editura Academiei Române, București, 1997, p 9

² Gabriela Pană Dindelegan, *Formații substantivale recente și rolul „clasificatorilor” în actualizarea lor contextuală*, în LR, XLVIII, nr. 1-2, 1999, p. 117-127

BIBLIOGRAFIE

- Avram (1975) = Avram, Mioara, *Desinențe pentru cuvinte străine în limba română contemporană*, în SCL, XXVI, 4, p. 319-324
- Avram (1991-1992) = Avram, Mioara, *Genul substantivelor străine întrebuințate ca atare în limba română*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, XXXVII-XXXVIII, p. 171-176.
Cuvintele limbii române între corect și incorect, București-Chișinău, Editura Cartier
- Avram (1997) = Avram, Mioara, *Anglicismele în limba română actuală*, seria „Limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor”, București, Editura

- Avram (2001) = Academiei Române
= Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas
- Brâncuș (1976) = Brâncuș, Grigore, *Productivitatea conjugărilor în româna actuală*, în SCL, 5, p. 485-493
- Ciobanu (1996) = Ciobanu, Georgeta, *Anglicisme în limba română*, Timișoara, Editura Amphora
- Ciobanu (1997a) = Ciobanu, Georgeta, *Adaptation of English Element*, Timișoara, Editura Mirton
- Ciobanu (1997b) = Ciobanu, Georgeta, *Romanian words of English Origin*, Timișoara, Editura Amphora
- DCR₂ = Dimitrescu, Florica, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a doua, București, Editura Logos, 1997
- DEX² = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996
- Dimitrescu (1962) = Dimitrescu, Florica, *Cuvinte și sensuri noi în presa actuală* (I, II), în LR, 2-4, p. 130-139, 386-400
- Dimitrescu (1997) = Dimitrescu, Florica, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, București, Editura Logos
- DN = Marcu, Florin, *Dicționar de neologisme*, ediția a II-a, București, Editura Științifică, 1994
- DSL = Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxândoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001
- Florea (2002) Florea, Anca, *Formații verbale în limba română actuală și încadrarea lor morfologică*, în „Aspecte ale dinamicii limbii române actuale”, Editura Universității din București, p. 77-105
- Guțu Romalo (1993) = Guțu Romalo, Valeria, *Aspecte ale limbii române actuale*, în Comu-nicările „Hyperion” 2, p. 243-249, București, Editura Hyperion XXI
- Guțu Romalo (2000) = Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, versiune nouă, București, Editura Humanitas Educațional
- Hristea (1984) = Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros
- Pană Dindelegan (1999) = Pană Dindelegan, Gabriela, *Formații substantivale recente și rolul „clasificatorilor” în actualizarea lor contextuală*, în LR, XLVIII, 1-2, p. 117-127
- Popescu-Marin (1983) = Popescu-Marin, Magdalena, *Cu privire la substantivele invariabile din limba română*, în SCL, XXXIV, 6, p. 510-516
- Stoichițoiu-Ichim (1993) = Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Anglomania – o formă de snobism lingvistic*, în „Comunicările Hyperion”, II, București, Editura Hyperion, p. 270-280
- Stoichițoiu-Ichim (1996) = Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Observații privind influența engleză în limbajul publicistic actual*, în LL, nr. 2, p. 16-22
- Stoichițoiu-Ichim (2001) = Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale – dinamică, influențe, creativitate*, București, Editura All Educational
- Trif (2000) Trif, Radu Nicolae, *Influența limbii engleze asupra limbii române în terminologia informaticii* (teză de doctorat), Universitatea București

SIGLE PENTRU IZVOARE

- Acad. Caț. = „Academia Cațavencu”, 1999-
Adev. = „Adevărul”, 1999-
Bursa = „Bursa”, 1999-
Capital = „Capital”, 1999-
Chip = „Chip”, 1999-

CN	= „Curierul național”, 1999-
Ev. zilei	= „Evenimentul zilei”, 1999-
Indep.	= „Independent”, 1999-
JN	= „Jurnalul național”, 1999-
Lb	= exemplele din limbajul oral colocvial
Naț.	= „Național”, 1999-
Ziua	= „Ziua”, 1999-

ABREVIERI

E	= engleză
EA	= engleza americană
F	= franceză
It	= italiană

THE MORPHOLOGICAL BEHAVIOUR OF THE TERMS IN THE IT FIELD

(Summary)

This paper regards the morphological behaviour of some recently borrowed terms in the IT field, their tendency to choose a certain gender and number.

These terms choose mostly the neutral gender with the termination *-uri* for the plural and rarely they choose two genders at the same time – masculine and neutral – as the term *mouse* does. The verbs mostly apply to the 1st (*-a*) and the IVth (*-i, -ui*) conjugations forming the present tense using the termination *-ez* or *-esc*.

The terms keep their foreign aspect, when used at the plural they add the termination using a hyphen.